

uzavřené, že účel státní si podrobí účely stranické, práce bez majetku majetek bez práce, a obecné dobro důležitosti soukromé; a dopomůže hospodářské spravedlivosti k vítězství nad právem silnějšího, v dosavadním hospodářství platným.

A když tento ideal bude dostižen: zavítá v toto »království boží,« o němž, že na blízku jest, první křesťané soudili, a jež lidumilové všech věků člověčenstvu žádali, »věčný mír«?

Nikdy. Spíše lze dokázati:

### III. Nekonečnost boje o majetek.

#### A) Nemožnost zastavení jeho

a) mezi lidmi

α) pro odpor právní

α<sup>2</sup>) mezi vlastnictvím odděleným a vlastnictvím pospolitým.

Shledali jsme, že první majetek byl vymožeností boje člověka s přírodou, a že boj o majetek započal, jakmile se první člověk na zemi objevil. Dále jsme se přesvědčili, že majetek jest prostředkem k sebezachování a boj o majetek cestou k osobnímu vývoji: ustane-li se v něm ze zbabělosti, nastává vítězství člověka nad člověkem neboli otroctví; ochabne-li se v něm z pověry, následuje vítěz-

ství přírody nad člověkem čili smrt. Když jest tomu tak, a když dále historie i statistika dokazují, že počet lidstva naší zeměkouli obývajícího čím dále tím více roste, následuje z toho, že boj o majetek od okamžiku, kdy se prvotní člověk na oběžnici naší byl objevil, nepřetržitě veden jest. Bude tomu tak povždy? Není v boji o majetek žádného příměří, žádné vyhlídky na smír?

Majetek, na němž v době pospolitě držby jeho ze strany celého příbuzenstva rodovec podíl měl, aby za to konal povinnost brannou, byl ve shodě s povinností touto, všem pokrevným společnou a stejnou, též všem rodinám ve svazku příbuzenstva se nacházejícím stejným dílem (Allod, *надѣль*) k užívání přidělen. Původní tato pospolitost a rovnoměrnost podílů v užívání majetku podlely časem mnohým změnám. Především nebylo příbuzenstvo povždy s to, postavit do pole počet branců od něho požadovaných, a bylo nuceno, přijmouti k tomu cíli do svazku svého též nepokrevence, a dáti jim podíl na majetku rodovém. Tím protržena zásada, že majetek přináleží rodu, a obdržel právo k majetku bez rozdílu na pokrevenství každý, kdož byl ke konání povinnosti branné povolán: tedy každý člen pospolitosti branné.<sup>104</sup>)

Jelikož jest neskrocenému sobectví přirozeno, druhých z majetku svého vylučovati, sloučily se časem řečené oddělené podíly (allody) těsněji a těsněji s osobností jednotlivých členů pospolitosti a těch, kdož v práva jejich nastupovali; a objem práv s majetkem tímto spojených čím dále tím více byl rozšiřován. Kdežto původně

užívání veškeré země, pospolitosti přináležející, k pasení dobytka ze strany všech jejích členů samo sebou se rozumělo, později si jednotlivec, jakmile zemi zoral, osil, a vysázal, aneb docela hospodářským příslušenstvím, zvláště pak stavbami opatřil, osoboval právo každého druhého z užívání všeho toho vyloučiti. Okolnost, že země byla od příbuzenstva dobytá, a proto všem příbuzným náleží, nelze po přijetí nepokrevenců do svazku pospolitosti od žádného z jejích členů právem více namítati. Nemožnost, dům od země oddělití, jest sama sebou zřejmá. Každý člen pospolitosti uznává, že to, co hospodářsky dělití nelze, spojeno jest právem, a že jest to »vlastním«<sup>106</sup> tomu, v jehož osobě sloučení to se stalo. K původnímu právu zemi přidělenou toliko užívati přisvojeno právo zemi samou volně nakládati; nad právem společného užívání občiny vypíná se právo nové, právo vlastnictví odděleného, soukromé právo vlastnické k starému údělu: držba stala se vlastnictvím. Co doma způsobilo hospodářské nářadí, to provedl za hranicemi meč. V zemi dobyté nebylo to ani příbuzenstvo ani vojínové určité pospolitosti, kdož nepříteli zemi odňali. Byliť to spolubojovníci, jak je bůh války spojil. Vítězové učinili přemožené svými otroky; a osvojující si právo vlastnické i k osobě jejich,<sup>106</sup> ostýchali se tím méně, podmaniti si dokona jejich majetek.

Když bylo právo vlastnické dvoji touto cestou míru a války zavedeno, vynasnažovali se vlastníci čím dále tím více každého třetího od spoluužívání odděleného majetku svého vyloučiti; zasazovali se o to, i když toto

spoluužívání by jim nikterak nebylo překáželo, majetku svého k účelům svým užívati. Tak vylučovali každého z užívání nepotřebného jim nadbytku vody pramenité z pozemků jejich prýšící, aneb ze stezky, která pozemkem tím k řece za ním tekoucí, aneb k jezeru za ním ležícímu vedla. Vlastníci takto uchvátili právo, nevlastníkům přístup k nevyčerpatelným silám přírody zapovídati, ba vzali si i právo, přivlastněný sobě statek zničiti, třeba ze zpupnosti a nehledíce k tomu, že by z toho pospolitosti nenahraditelná škoda vzešla, jako na př. účinkuje vymytění lesů, předsevzaté bez ohledu na sousední louky, které tím vysychají. Činili sobě právo, s majetkem svým libovolně nakládati; domáhali se nejenom volnosti, majetek svůj mezi živými postupovati, nýbrž i práva, nadvládu s ním spojenou pro případ smrti na své výslovně aneb domněle zvolené nástupce přenášeti; zkrátka požadovali právní uznání plné a výlučné vlády nad věcí vůli své podrobenou, t. j. právo vlastnické, jak mu rozuměli staří Římané. A to vše se jim podařilo; a jen nepatrná jest míra, kterou veřejné právo svrchovanost oné nadvlády během času obmezilo. Národní země původně jenom k užívání přidělovaná stala se skorem bez výjimky statkem soukromým. Majetek pozemkový pospolitý proměněn z pravidla v majetek oddělený. Držba stala se pravidlem allodem (all = celý, plný; od = statek), neb plným vlastnictvím. Národové pozbyli práva vlastnického k podstatě země své. Co by se nepodařilo novému stěhování se národů, toho docílilo

právo Quiritů (jus Quiritium). Vyjmouc zbytky ruského miru, jihoslovanské zadrugy, německé almeny a javanské desy odnárodnilo vesměs zemi národní. Toto římské právo vlastnické, aneb jak škola je nazývá, právo vlastnické a dědické bylo za základní sloup veškerého pořádku veřejného prohlášeno. Zdaliž právem? Na otázku tuto odpovídajíce, vynasnažují se, odvoditi právo vlastnické vůbec brzy z okupace,<sup>106)</sup> brzy z práce,<sup>107)</sup> brzy z lidské vůle,<sup>108)</sup> brzy ze společenského uznání.<sup>109)</sup> Nižádné z těchto odůvodnění při zkoušce neobstojí. Důvodem vlastnictví není přiosobení (occupatio), poněvadž přiosobení jest skutek libovolný, a libovůle nespůsobilá, aby majetkové poměry společnosti lidské organicky spořádala. Důvodem vlastnictví není práce, poněvadž právo vlastnické nemožným bylo by k věcem, které jako ovoce, od přírody darované, beze vsí práce jsou dobývány; leda že by někdo pouhé do úst dávání »práci« zvatí chtěl. Důvodem vlastnictví není lidská vůle, poněvadž nelze nahlednouti, že by jedna vůle více platila, nežli druhá. Důvodem jeho není uznání jeho ze strany pospolitosti, poněvadž toto jest následkem důvodu vlastnického a nikoliv důvod sám.<sup>110)</sup> Ano nejlepší tlumočnick společenského uznání, zákon, právu vlastnickému dnes daleko tolik moci nepřiznává, kolik pro ně žádají stoupenci individualistické nauky vlastnické, ba ani římské právo samo nepřisoudilo právu vlastnickému nikdy té neobmezené moci, kterou v něm vyhledává nesprávná interpretace.<sup>111)</sup>

Poněvadž odůvodnění toto nestačí, vyhledejmež důvod

práva vlastnického sami a zjistímež přede vším, proč majetek ochrany práva vlastnického nezbytně zapotřebí má? Správná odpověď zdá se mi býti ta, že mu jest ochrana tato potud nezbytna, pokud by bez ní byl lidský pud ke množení a zachování majetku otupen a tím i základ lidské individuálnosti podvrácen. Neb vývoj individuálnosti děje se postupem vzdělání z nižšího stupně k vyššímu; k tomu jest třeba prázdně; prázdně nelze se těšiti bez dostatečných zásob potravních; k nastřádání zásob nerozhodne se lidské sobectví leč tehdy, když se smí bezpečně nadíti, že strádateli výlučně budou přínaležeti: proto musí pospolitost, má-li rozkvět individuálnosti možným se státi, členům svým zabezpečiti co možná nejvyšší a výlučnou moc nad statkem nabytým, a sice nejenom v bodu jejím podporném, kde ji jmenujeme právo vlastnické, nýbrž i v její pohybu, kde ji zoveme právo dědické.<sup>112)</sup> Poněvadž by lidé ze sobectví majetek raději strávili sami ihned, než aby ho s jinými sdíleli, nutné jest právo vlastnické; poněvadž by lidé ze sobectví majetek svůj raději zničili, než aby ho cizému zanechali, nutné jest právo dědické. Kdyby nebylo sobectví, nepotřeboval by majetek ochrany práva vlastnického, a mohla by individuálnost vyvíjeti se i bez vlastnictví. Z toho jde, že mravní potřeba individuálnosti lidské, jejíž rozkvět bez majetku jakožto nevyhnutelné její podmínky mysliti si nelze, jest důvodem práva vlastnického a dědického tak, že kdyby takového ústavu právního ještě nebylo, zbudován býti by musil. Mravní

tato potřeba jest ale spolu i měrou právní moci, kterou právu vlastnickému přiznati dlužno. Neb platí-li zákon individuálnosti všeobecně, jak v skutku jest, nesmí býti k zabezpečení jejimu nutný majetek a k nabývání majetku nevyhnutelný přístup k silám přírodním nikomu zabraňován a nesmí proto právní tento ústav, na ochranu k pokroku individuálnosti čelících a v zápasu o majetek dobytých úspěchů zbudovaný, účelu svému státi se nevěrným, aniž by tím vlastní svůj život ohrozil; nesmí býti překážkou nabývání majetku, bez něhož by nebylo ani vlastnictví: právo vlastnické nesmí překážeti rozkvětu individuálnosti. Proto jest potřeba onoho přístupu, jenž jest nevyhnutelným veškerému člověčenstvu též měřítkem, vedle něhož nutno obmeziti moc vlastnickou jednotlivců; a nutnost tato vyslovena jest zákonem, jenž jest tlumočnickem přesvědčení, které má o tom národ. Z toho jde, že právo vlastnické ve smyslu plné, výlučné a jen zákonem<sup>113)</sup> obmezené moci nad věcí odůvodněno jest tím, že jest v tomto objemu základem lidské individuálnosti. Poněvadž tato jest jeho důvodem, dovoluji si nazvati princip jeho principem individuálním.<sup>114)</sup>

Že odvození toto jest správné, tomu zdá se nasvědčovati hlavně samo právo dědické. Pozůstalost předků jest základem rozkvětu individuálnosti potomků. Bez Ptolomaea nebylo by bezpochyby Koperníka, bez Homera zajisté ne Virgila, bez obou bezpochyby ani Danta ani Shakespeara a bez těchto ani Götha ani Schillera, bez Aristotela nebylo by Kanta a bez Adama Smith'a nikdy

Careye. Druzí vystupují na bedra prvních. Za stejnými účely pozůstávají se nejenom idey, nýbrž i statky. Jako potomek s ideami předků, tak má hospodařiti dědic i se jměním zůstavitelovým: oba mají stavěti na základě již dobytém a dle vůle předků výslovně neb mlčky vyjádřené vzdělávati individuálnost svou k mravnímu a hmotnému blahobytu pospolitosti, která z tohoto důvodu majetkové právo dědické nejen uznává, nýbrž pomocí státu proti vůli vlastníka je ochraňuje. Neb pozůstavitel nesmí majetek svůj pro případ smrti zničiti, nýbrž musí ho dědicům svým zanechat: na tom zakládá se právo dědice přirozeného.

Právo vlastnické a dědické počalo plniti ethickou svou úlohu hned po zavedení svém, že muži ukládalo rozumnou mírnost v požitku a přísný pořádek v hospodářství, jakožto nevyhnutelné podmínky zachování majetku, a že vyžadovalo od ženy rozšafné řízení domácnosti, jakožto samo sebou rozumějící se doplnění výrobnosti muže. Toto mravní působení práva vlastnického a dědického korunováno jest probuzením pravého vlastnictví, jelikož při všech státních pohromách majetný vše pozbyti může a nemajetný co ztratiti nemá. Právem velebí se tedy oba ústavy jakožto základní pilíře řádu společenského.

Tím budou až do konce pospolitosti, ovšem ne vždy stejného objemu, jelikož moc jejich s potřebami společenskými dle času a místa se měnícími spolu se měnívá. Neb pospolitost nesnese pro delší dobu žádného

práva (a proto ani práva vlastnického), které by protivilo se její podstatě a jejím účelům.<sup>115)</sup> To by bylo tehdy, kdyby vlastníci každého jiného z vlastnictví svého neobmezeně vylučovali a tím i rozkvětu pospolitosti překážeti směli. Jestli vlastníci v těchto případech nutnosti se nepodrobí, osobní zálibu ve výlučné vládě majetku svého nad státní prospěch postaví a nadvládě majetku svého raději pospolitost obětují, nežli by od formálního práva svého upustíce ji i sebe s ní zachovali, vypukne povzdy boj mezi těmi, kdož neobmezenou výlučností vlastnictví odděleného zastávají a veškerými ostatními činiteli národu, kterým na rozkvětu pospolitosti záleží, a vedle vždy platných společenských zákonů sebezachování a osobního vývoje bude v boji tom vždy tak dlouho pokračováno, až prospěchy osobní podrobeny budou prospěchům obecním. Tak stalo se již vícekrát. Nejednou bylo již vlastnictví oddělené celkem neb dílem vyvlastněno, poněvadž neobmezeností a výlučností jeho svrchované právo pospolitosti na sebezachování a pokrok bylo otrěseno; přemrštěné nároky jeho budou naprosto odmitnuty od nového zřízení hospodářského, které pospolitost proti nim zavesti přinucena bude právem donucené obrany.<sup>116)</sup>

Též veřejné právo dědické po zásadě hospodářské spravedlivosti přijde tím více k platnosti, čím užitečnější budou jednotlivcům služby státu nad služby prokazované jim od rodiny a rodu. Soukromé právo dědické bude tím více obmezováno dědickým právem pospolitým, čím

více vlastnictví pospolitě na újmu vlastnictví odděleného novými řády hospodářskými bude se rozšiřovati. Podrobí se ohledům na stát, který »svrchovanou volnost zemřelých, vládnouti majetkem živých,« trpěti nesmí, tím spíše, čím dříve tělem učiněno bude slovo hospodářské spravedlivosti. Z této příčiny musí nápadnost (t. j. právo dědické ze zákona) býti obmezena, a končiti daleko bližším stupněm přibuzenstva, nežli nyní; a mnohem více musí býti přistřiženo právo posledního pořizování ve prospěch osob cizích, které s pořizujícím nejsou ani ve svazku pokrevství, ani švakrovství, ani přisvojenství.

Mimo toto nápadné právo pospolitosti, kteréž jí budoucně mnohem častěji než nyní vzejde, bude též daň z dědictví s posloupností dědičí (s přibýváním stupňů přibuzenstva) rostoucí a s ubýváním podílu dědického klesající výtečnou zbraní nemajetných v boji o lepší rozdělení majetku.

To vše slibuje neustálý boj mezi majetnými, zasazujícími se o největší svobodu dědictví poslední vůlí stvrzovati a o nejširší volnost všech rodovců do majetku zůstavitele ze světa sešlého právem nápadu vkráčet, a nemajetnými, usilujícími obmeziti jak onu svobodu posledního pořizování tak toto následování právem nápadu. Tento boj sotva bude veden s menším důrazem, nežli veden jest zápas mezi přívrženci zásady svrchované vylučnosti vlastnictví odděleného ze strany jedné a mezi bojovníky o rozšíření vlastnictví pospolitého, vyhovujícího zásadě hospodářské spravedlivosti a potřebě od nás navrženého zná-

roduění veškeré země vlastenecké ze strany druhé. Po-  
něvadž ale boj oněch v té míře bude významu pozbývati,  
v jaké v boji těchto vlastnictví pospolité nad vlastnictvím  
odděleným bude vítěziti, tož budou boje tyto rozhodnuty  
ve velikém zápasu závodících ústavů vlastnictví oddě-  
leného a pospolitého, jejichž na nezrušitelné protivě pro-  
spěchu majetných a nemajetných věčně se obnovující  
protivnictví bude trvalou překážkou uzavření míru mezi  
lidmi o majetek bojujícími.

Stejného účinku jest

β<sup>2</sup>) protivnictví mezi majetkem historickým  
a přirozeným.

Známo, že jak právo tak i majetek ovocem jsou  
práce lidské. Počátkem majetku jest jako počátek práva  
— fysická síla.<sup>117)</sup> K udržení statku, který osobní rázností  
v boji s přírodou nebo se člověkem, sama nebo s pomocí  
lidskou dobyla, musili lidé přestatí vzájemně se obíratí.  
V srdcích násilnictví se odřikajících probuzen cit pro  
právo, jenž statku nabytému svůj znak vtisknuv a částí  
osobností ho učiniv, znásobil sílu k osobě majitele ho  
poutající.<sup>118)</sup> Potřeba, kterouž pocítil nabyvatel, dosíci  
uznání práva k majetku svému ze strany soudruhů vedla  
i k uznání práva soudruhů nabyvatelem. Projevem vzá-  
jemné této shody byl zákon, jenž s měrou její stálým  
změnám jest podroben. Neb zákon jisté doby jest dočasné  
ovoce věčného díla, vyplňujícího právní kategorie sku-

tečným právem pro její řád společenský se hodícím. Ponevadž pospolitost, ohledně tvoření a dělení majetku sama sobě ponechaná, vedle shora dokázaného společenského zákona s majetkem spojené nadvlády společenské vyvinouti se musí ve společnost dle majetku spořádanou, proto musí tato dle majetku a rozdělení jeho spořádaná společnost míti zvláštní své právo a zvláštní způsob jeho pěstování. Ten jsme již poznali a přesvědčili se, že dospívá na jedné straně k nezadatelnosti a nedílnosti velkostatků, k výsadám a přednostem, k dědictví těchto, jakožto práv rodinných, k právu rodovému, stavovskému a kastovnímu; a na straně druhé k policii nad práci a k úplnému vyloučení nemajetných z nabývání majetku a proto k zamezení postupu obyvatelstva z tříd nižších do tříd vyšších.

Toto na pozitivním zákonu založené tak zvané historické právo k majetku má přirozeného nezdolného a věčně zápasícího odpůrce v přirozeném právu majetkovém, kteréž cestou vědy rozšiřovaným přesvědčením zásadě hospodářské spravedlivosti v národě dráhu klestie a pozitivní zákony v jejím duchu vykládajíc právo historické zrušiti se vynasnažuje. Že toto proti rázným útokům onoho ne vždy s úspěchem udržeti se dovedlo, učí dějiny. S úspěchem drží dobytou posici, dokud společenské nadvlády a vyhrazeného sobě postavení politického nezneužívá k vyloučení nemajetných z možnosti majetku nabývati; neb tehdy má pro sebe veřejné mínění, které po původu zákonem zasvěcené vlády jeho, dokud jí není

zneužíváno, nepátrá. Bez úspěchu opírává se přirozenému právu majetkovému tam, kde sobectví své moudrou politikou krotiti neumějíce strojenou centralisací nemajetným možnosť k výdělku uzavírá; neb pak má veřejné mínění proti sobě, které na společenský zákon sebezachování a osobního vývoje ve prospěch nemajetných se odvolávajíc oprávněnost nadužívané nadvlády této zkoumá. Veřejné mínění sotva že zkoumati počavši, bývá se soudem svým brzy hotovo, a prohlašuje hlasitě, že jest historický majetek onomu zákonu společenskému a tím i svobodě individuálního vývoje jakožto základu svobodné pospolitosti na odpor. Jestli že majetek historický námitek a výčitek těchto si nevšímaje dopustí, aby se odpor ten zosměřil až k protivě, vedle níž požitek a bohatství údělem jsou nepracujícího majitelstva, práce pak a chudoba osudem nemajetného pracovníctva: bude za stesky na společenské bezpráví následovali kategorický požadavek o rozluštění protivy této. Ale protivu tuto beze změny platných zákonů odstraniti nelze, poněvadž stav tento za zákonnitý prohlašují; nelze jí ale ani udržeti, jelikož společenský zákon sebezachování a osobního vývoje jakožto základní zákon veškerého tvorstva silou živelni platnost si zjednává.<sup>119)</sup> Vzplane proto boj majetku přirozeného s historickým, jenž jsa dle analogie zápasu mezi právem abstraktním a konkrétním připraven, též podobný průběh mívá; leč by historický majetek výsad svých dobrovolně se sřekl, čehož dějiny ovšem znají též příklad, daný od ruské šlechty, která v zemstvech několi-

kráče žádala za zrušení výsady od daně přímé jí osvobozující, ač, čemu nejvíce diviti se jest, posud za to žádala bez účinku. Jako právo obyčejové a vědecká abstrakce v lůně národa dávno již zásady abstraktního práva vypěstovaly, než jim pozitivní zákonodárství sílu zákona propůjčilo, tak předchází též nadužívanou nadvládu majetku odsuzující veřejné mínění o celá pokolení projevy moci zákonodárné, kterými řády hospodářské se zásadami spravedlnosti se nesrovnávající nahrazeny bývají novým, přirozené právo v život uvádějícím zřízením hospodářským. Neb platné bezprávi, jakmile bylo zákonem za právo prohlášeno, jest nedotknutelným a smí býti odstraněno toliko nahražujícím právem novým. Upírá-li je ale historický majetek, pak lze nové právo obdržeti toliko od toho, jenž sám jest nedotknutelný, — od krále. Proto jsou to z pravidla moudří panovníci, kteří jako Marie Teresie, Josef II., František Josef I., a Alexandr II. i III., úkol království pojavše, a na výčitky krátkozrakých dějepisců »že zrušením dosavadního práva spravedlnosti násilí se činí,« ohledu neberouce, pevnou a toliko prospěch státu na zřeteli mající vůli přirozenému právu majetkovému k vítězství pomohli proti právu historickému.

Kde se tak stane, a kde překážky společenského práva nemajetné od nabývání majetku vylučující strženy budou, tam neobmešká právě nabytý majetek, ozbrojiti se proti útokům přirozeného práva majetkového krunýřem nového spůsobilého práva soukromého a veřejného, a

zápas mezi novým právem, které zase samo právem historickým se stalo, a právem přirozeným nemajetných, které posud právem platným se nestalo, vzplane znovu, udržován jsa vzájemným jejich protivnictvím.

Stejný účinek na trvání boje o majetek má

β<sup>2</sup>) protivnictví hospodářské  
α<sup>3</sup>) mezi kapitálem bez práce a prací bez  
kapitálu.

Každý majetek řídí se zákonem sebezachování, které podmíněno jest jeho výrobností. Výrobným stává se majetek, zúrodněn-li prací v rukou podnikatele. Dle toho jest práce příčinou rozmnožování hodnoty a původkyní nových statkův a taktéž i kapitálů. Není s kapitálem ve sporu, dokud jsou oba v jedné ruce. K souvislosti příčinné druží se tehdy poměr koordinace, ve kterém jakožto dva rovnoprávní činitelé k výrobě spolupůsobí. To se mění ihned, jakmile silou práva vlastnického od sebe se oddělují, když totiž vlastník majetek svůj pronajímá aneb zadlužuje, a tam kapitál si vyhradiv, nájemci práci přenechává, a zde práci si vyhradiv, kapitál věřiteli postupuje.<sup>121)</sup> V tomto případě půjde kapitál směrem, s pojmem a podstatou svou se shodujícím, a bude množiti se, hodnotu svou na vrub práce neustále zvyšuje. Pronajímající vynasnaží se, aby z kapitálu svého pokud možná největší pachtovné vytěžil; věřitel přičiní se, aby z něho pokud možná nejvyšší úrok vyzískal. Této snaze nebude

lze položit žádných mezí ani upravením úvěru k zavedení bezúročného mutualismu,<sup>122</sup>) dokud bude sobectví sloužiti za hlavní páku mechanice lidské vůle: To se podaří toliko soustavě nových řádů hospodářských, zbudované na základě hospodářské spravedlivosti za účelem smíření důležitostí soukromých s obecními. Pokud toho nebude, bude nadržováno prospěchářství, které římsko-právními smlouvami o pacht a zapůjčku uzavíranými, pachtěre a dlužníky všeliké možnosti k nadržování kapitálu zbavuje a je potlačuje až na stupeň nádenníků, pracujících nepracujícím kapitalistům. Důležitosti jejich se rozcházejí; původní poměr koordinace ustupuje subordinaci práce kapitálu. Dokud ceny, kterých vyráběčům za výrobky docíliti lze, náklad na ně vynaložený převyšují, dotud práce jejich, třeba byla břemenem dávek nepracujícímu kapitálu povinných přetížena, má nějakou cenu. Když ale lichvou pachtovní a úrokovou míra nákladů vrcholu tržních cen dostihla, pak jest práce vyráběčů bez ceny, a jsou na základě »volnou« smlouvou o pacht neb zapůjčku kapitalistům příslušícího neobmezeného práva exekučního ze statků spachtovaných aneb zadlužených honěni a vyklizováni. Žádati na kapitálu, aby tuto svou rozšířeným manchestrovstvím nabytou převahu dobrovolně obmezil, bylo by tolik, jako požadovati, aby na místě sobectví zavládlo ethos, jakožto základní pohnutka veškerého obchodu a tržby. Že by to bylo za vlády nynějších řádů hospodářských marné počínání, vyplývá z posavadního výkladu. V nynějším boji o majetek mo-

rálku hlásati, pranic nepomůže, rovněž tak jako v boji za národní bytí; v obojím boji rozhoduje bohužel toliko taktika, kterou na ruku dává pud sebezachování, nikoliv ale lidskost neb milost, jichž se dovolává prohrávající soupeř. V nynějším boji o majetek rozhoduje toliko přesila; přesila rozhodovati bude ovšem též v boji budoucnosti: avšak dnes jest vykonávána soukromým právem silnějšího; po vítězství hospodářské spravedlnosti bude vykonáváno silnějším právem veřejným, prospěchářství jednotlivců obecnému dobru pokořícím. Neb výrobnost a vzrůst jest hospodářským úkolem kapitálu; jemu překážeti aneb snad dočista ho obětovati ve prospěch práce, k tomu kapitál dobrovolně nikdy nesvolí. Naproti tomu jest nejdůležitější potřebou nemajetné práce k slušné výživě a ke strádání kapitálu dostačující mzda.

Této potřebě nelze, pokud se mzda s kapitálem o výtěžek hospodářského podniku dělí, vyhověti jinak, leč na útraty kapitálu. Mzda i když neobnáší více než nepatrný žold, náleží mezi náklady výrobní, z nichž jí připadá čím méně, čím více z nich strávily pachtovné a úroky, tak že klesá na bod nulový, když tyto na roveň nákladu dostoupily. Jelikož tedy jak práci bez kapitálu, tak i kapitálu samému na tom záleží, aby z možného nákladu na výrobu činěného, větší část připadla jednomu než druhému, stojí hospodářské prospěchy práce bez kapitálu a kapitálu bez práce přímo proti sobě, a účinek toho jest mezi oběma trvající boj o majetek, jenž, jak již vyloženo, za příčinou práva silnějšího, v novověkém

hospodářství národním platného z pravidla na újmu jest síle slabší, totiž práci bez kapitálu. Avšak když se zavedením nových řádů hospodářských, po zásadě hospodářské spravedlnosti zbudovaných, odstraněny budou spolu nynější blahobytu dělnictva se příčíci poměry námezdní, zůstane přece mezera mezi kapitálem a prací povždy otevřena; neb za příčinou nezrušitelnosti práva vlastnického a dědického povždy budou takoví, kdož kapitál mají vedle těch, kdož ho nemají. S právem vlastnickým a dědickým stojí tedy a padá rozvržení společnosti lidské v pracovníctvo kapitálu postrádající a kapitalisty nepracující, a poněvadž oba ústavy trvají a věčně trvati budou: dá se sice propast mezi prací bez kapitálu a kapitálem bez práce částečně vyrovnati, nikdy ale dokona odstraniti; Lassalův náhled o kapitálu, jakožto o přechodné historické kategorii, ostane zbožným přáním; nevyslechne nikdy z rozdílnosti zájmů prýstící zdroj protivnictví, které boj o majetek věčně bude podněcovati.

Totéž platí

β<sup>5)</sup>) o protivnictví mezi majetkem naturálním a majetkem hodnot.

Majetek hodnot jest s výrobností svou poukázán na potřeby podnikatelů, kteří, upotřebující ho, služby jeho splácejí vzájemným plněním, a sice buď prací buď plody přírodními, buď peněžitými dávkami jmenem úroků. Hospodářské poměry tyto mají ten účinek, že poskyto-

vateľé zapŕjčiek ovládajú jakožto včřitelé hospodářské síly podnikatelŕ jakožto svŕch dlužníkŕ. V poměru k nadvládě této stojí pak závazek k placení úrokŕ na straně závislých, jenž pohyblivostí a spŕsobilostí majetku, v hodnotách záležejícího, rozmnožovati se na útraty majetku naturálního, neustále postupuje směrem prospěchu majetku naturálního opačným. Proti této majetku hodnot přirozené centralisaci jsou zákony lichvu kárající málo-mocny. Ano sama zákonitá míra úroková<sup>128)</sup> převyšuje z pravidla čistý příjem, který jednička majetku naturálního na sto uvedená v průměru dává. To platí zvláště o pozemném, které v tomto ohledu za úrokem peněžným ještě z té příčiny ostává, poněvadž přes příliš od vřtkavosti sil přírodních závisí, kdežto úrok peněžný přísnou pravidelností ve lhŕtě k placení určené zaplacen býti musí. Následky toho jsou stále pokračující zadlužování majetku nemovitého, až předlužení tak daleko dospívá, že majetok hodnot osvojením si veškerého výnosu majetku naturálního jej dokona sobě podrobuje, a v nedostatku dávek naturálních majitele jeho donucuje, aby dluhy své práci všelikou splácel, která bývalým robotám podobna jsou o to horší jest, že feudální šlechta měla sice volnost, nikoliv ale prospěch v tom, aby chalupníky ze statku honila: naše šlechta peněžná ale nejenom prospěch svůj v tom vyhledává, nŕbř i úplnou k tomu volnost má, dlužníky ze statků sobě zadlužených vyklízeti. Volností té používá v plné míře kapitály své nevčas vypovídající, a výpověď velmi často právě k tomu cíli

praktikujú, aby z okamžitej tísně dlužníkovy kořistila, přivádějí jej procesem a knihovním jeho poznamenáním o poslední úvěr a exekuční dražbou o poslední majetek.

O to pečovatí, aby veškeren naturální majetek od plutokracie nebyl pohlcen, jest velikým úkolem státu, jenž k vůli sobě samému trpěti nesmí, aby v majetné třídě rolnické spočívající konservativní živeli cele pohlcen byl živlem revolučním v majetku hodnot ztělesněným. Proto nastává dříve než naturální majetek od majetku hodnot stráven jest, dle toho zdali království, aneb pracující třída více životní síly má, státnímu prospěchu platnosť zjednatí, buď shora buď zdola reakce: přechmatům majetku hodnot a dalšímu zadlužování majetku naturálního kladou se meze nově zaváděnými vhodnými řády hospodářskými a politickými. Ponechává se mu národo-hospodářsky odůvodněný úkol, aby jakožto kapitál majetek naturální zúrodňoval; ale zabráni se hospodářskou spravedlivostí zapírajícímu jeho sobectví, aby ho vykořisťoval.

Majetek hodnot podrobuje se na čas, aby, jak dějiny učí, znovu ke vládě nad majetkem naturálním se vyšinuv. a právo míru úrokovou jednostranně mu ukládati si osvojiv, dělal pak z dělníků nevolné poplatníky. Společenský tento průběh bude následkem protivnictví, které mezi oběma těmito živly majetkovými za příčinou setrvačnosti, mírnosti a obmezenosti jednoho a pohyblivosti, výstřednosti a neobmezenosti druhého neustále trvá, vždy

se opětovati jakožto nikdy nevysychající pramen boje o majetek.<sup>124)</sup>

Taktéž jistá jest

b) nemožnost zastavení boje o majetek  
člověka s přírodou.

Neb poněvadž trvání oběžnice naší závisí na obklopujícím ji světě hvězdnatém a život její na slunci, jakožto zdroji tepla a světla, a jelikož účinky těchto sil hmotou, z nichž veškeré tyto světy záleží, jsou prostředkovány: jest i člověk, jakožto podílník tohoto života, se životními podmínkami svými v poslední řadě na hrudu poukázán. Ta není ale statkem neobmezeným, nýbrž konečnou veličinou, třeba jsme si obvykli, mluvit o nevyčerpatelných pokladech země. Máme tím méně příčin k tomu, mohouce se právě ze stavu nejurodnějších zemí o opaku přesvědčiti. Uvážíme-li na příklad, že Čína co do hojnosti přírodních plodů mezi nejučtější země náleží, a že zvláště na obou hlavních řekách Hoang-ho a Jangtsekiangu prostírající se bařiny nejbohatší jsou obilnicí země; vzpomeneme-li si, že rolnictví, za nejčestnější zaměstnání od Číňanů považované, nejmělejším způsobem u nich jest pěstováno; hledíme-li k tomu, že vyzděnými tarasy, rozváděním vody, soustavným zavlažováním a vysušováním každá píď půdy, bez zemí odvislých 73.000 čtv. mil čítající, jest vzdělána, a že i řeky a průplavy pokryty jsou k účelům výroby na vorech a prámech založenými plovoucími zahradami, a pře-

svědčíme-li se, že vzdor této úrodnosti a nejpečlivější vzdělanosti obyvatelstvo obrovského počtu 536,909.300<sup>125)</sup> z velké části hlad trpí, a psy, kočky, krysy a hady pojídati nuceno jest: tož jest velmi oprávněna domněnka, že i v této říši úrody brzy bude palčivou otázka: »odkud vzíti statky potřebné k podělení majetkem obyvatelstva nad tento počet přibylého?« Patrně jenom z majetku movitého, jež z nevyčerpatelného zdroje sil přírodních ač ne do nekonečna, tož přece do nedozírna rozmnožiti lze. Jenom nesmějí Číňané a v podobném položení octlí se národové uzavříti se před pokrokem, kterým ve výrobě, vědě a umění ostatní národové vynikají, nýbrž musejí národní svou domýšlivost potlačující a toho, což cizina lepšího má, vedle domácího dobrého si vážíce vynasnažovati se, aby z nižší výroby vyšimuli se na roveň výroby ušlechtilejší, a aby výrobky nižšího stupně na statky jemnějšího požitku spracující vyměňovali je za cizozemské suroviny, jež by domácí potřebu potravin uhradily. Na každém vyšším stupni výroby zdokonaluje člověk zbraň, hospodářské náčiní a stroje své, brousí vynalezavostí a výrobou rozum svůj, a pokračuje takto progressivně ku předu, až lidstvo na konec dostihne vrchole svého vývoje, na němž podaří se mu přírodu v boji o majetok docela si podmaniti, t. j. veškery v rozmanitých podobách jevíci se síly její lučební a fysikální služebny si učiniti, a pomocí jejich takové množství majetku nabýti, aby každé individuum k živobytí potřebnou měrou jeho mohlo býti poděleno. Již dnes jest fysické síle lidské velice uleveno:

výkony její jsou z největší části již na přírodu uvaleny. Z nesmírných a nezměnitelných pokladů sil přírodních fyzickými a mechanickými prostředky svými ustavičně čerpaje a k vyšší a vyšší rovni výroby se vyšinuje, nabyt člověk již přesvědčení, že nejvyššího stupně hospodářského a duševního pokroku se dodělá tehdy, když boj o majetek vedený, pokud mezi lidmi zuří, co nejvíce možná bude obmezen, a svorným bojem veškerého lidstva proti přírodě nahrazen. Aby boj o majetek vůbec kdy přestal, mysliti si nelze. Neb jelikož s jedné strany zákon osobního vývoje ducha ustavičně zdokonalovati donucuje, a jelikož s druhé strany bez majetku není odpočinku od práce fyzické, není prázdně ku práci duševní, není pramenů k vydržování stavů tak zvaných svobodných povolání, není prostředků, aby nejvyšší duševní a mravní vývoj člověčenstva byl docílen a vrchol pokroku od moudrosti všehomíra lidstvu vytknutý byl dosažen: třeba lidstvu vedle těchto nezměnitelných zákonů přírozeného určení svého nejen vésti neustálý zápas na výboj potřebného majetku s přírodou, nýbrž též nutno jest, statek dobytý i v neustálém boji na obranu proti útokům sil jejich jemu nepřátelských obhajovati. Proto žádné vyhlídky na mír v boji o majetek; žádného míru ani mezi lidmi ani s přírodou až do skonání člověčenstva. Ustati v boji s přírodou bylo by za neunavené činnosti jejich sil jistým jejím vítězstvím: vítězství přírody nad člověkem jest ale smrtí člověka. Možná, že netušené a v tajemném lůně budoucnosti spočívající nové hospodářské

řády na krátký čas možným učíní příměří v boji lidí mezi sebou; avšak zajisté jenom příměří, poněvadž shora vyložené zákony společenské jsou absolutní, a jakožto zákony svrchované, v boji o majetek míru nepřipouštějí. Věčný mír v boji o majetek jest uzavření svého tak dalek, jako jest daleka od skutku utopie věčného míru v boji mezi národy za národnost svou zápasícími a o vládu i přednost závodícími.

Spíše jest odůvodněna

### B) možnost zstření boje o majetek

a) po zákonu mravním,

α) šířením vzdělanosti.

Již o spravedlivém rozdělení moci politické pojednávaje, a nutnost jeho k odstranění strojené centralisace majetkové vykládaje, dokázal jsem, že jest to především v prospěchu státu, aby staral se o rozšiřování osvěty mezi lidem, a že jest to proto hlavně státní správa, která k tomu hleděti má. To bývá časem i též od tříd majetných jakožto společný jejich prospěch poznáváno. Nebo třeba nebyly rozšiřování vzdělanosti mezi lidem pracujícím nikdy přes příliš nakloněny již ze žárlivosti na společenskou svou nadvládu, vzděláváním lidu podkopávanou, přece bývají časem neoblomnou mocí hospodářské soutěže přinuceny, aby z ohledu na potřebný rozkvět podniků svých a na lepší zužitkování kapitálů v nich uložených podporovaly vzdělání mezi nemajetnými,